

וגם אם אינו נוגע בידיו, ואין הדין כן (כמבואר להלן ובחולין לג) – אלא כשם שגזרו נטילת ידים בחולין בפת, כך גזרו במעשר אף בפרי או בבשר הנקח בכסף מעשר. עפ"י חזו"א. ועע"ש (כה, א-ב) שאפשר שלפי האמת אין צריך נטילה במעשר אלא בפת. וכן צדדו כמה מהאחרונים בדעת הרמב"ם.

כל הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח' – חילוקי דינים ושיטות, ע' במובא בחולין קו.

*

טבל ולא הוחזק – כאילו לא טבל'

דבר ברור וגלוי שהטומאות והטהרות – גזירות הכתוב הן ואינן מדברים שדעתו של אדם מכרעתו, והרי הן מכלל החוקים. וכן הטבילה מן הטומאות בכלל החוקים היא, שאין הטומאה טיט או צואה שתעבור במים אלא גזירת הכתוב היא. והדבר תלוי בכוונת הלב, ולפיכך אמרו חכמים: **טבל ולא הוחזק – כאילו לא טבל.**

ואף על פי כן רמז יש בדבר: כשם שהמכוין לבו לטהר, כיון שטבל – טהור ואע"פ שלא נתחדש בגופו דבר, כך המכוין לבו לטהר נפשו מטומאות הנפשיות שהן מחשבות האון ודעות הרעות, כיון שהסכים בלבו לפרוש מאותן העצות, והביא נפשו במי הדעת – טהור. הרי הוא אומר: וזרתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם. השם ברחמי הרבים מכן חטא עון ואשמה יטהרנו, אמין' (רמב"ם סוף הלכות מקואות).

– הטובל במקוה מדי יום ביומו ועושה זאת כמצות אנשים מלומדה, ללא כוונה לטהר את הנפש ולהתחזק לעבודת הבורא – כאילו לא טבל (בשם רבי אברהם מטריסק – מובא ביבאורי החסידות על הש"ס).

דף יט

'גל שנתלש ובו ארבעים סאה, ונפל על האדם ועל הכלים טהורין'. הרמב"ם (מקואות ט, יז) מפרש בגל שנתלש מן הים. ורבנו תם חולק ומפרש בגל שנתלש מן המעיין דוקא וועל פי זה הוכיח שלטבילת אדם צריך ארבעים סאה גם במעיין. ואין כן דעת הרמב"ם והראב"ד ועוד], אבל גל של ים אינו מטהר שהרי אין המקוה מטהר בזוחלין אלא באשבורן, וגל שנתלש הרי הוא כזוחלין (ע"ע בתוס' כאן ובשו"ת הרשב"א ח"ד שיה ובתורת הבית ריש הל' מקואות).

[ואולם לדעת הרמב"ם הים מטהר בזוחלין, שלא כמקוה, ולכך כשר לטבול בגל שנתלש מן הים, מלבד כשהוא באויר אין לטבול בו משום גזרה שלא יטעו ויבואו לטבול בזוחלין (כן פירש הכסף-משנה מקואות ט, יח). ויש מפרשים לפי שהגל כשנתלש מן הים פקע ממנו דינו הקודם, והרי הוא כשאר מקוה שאינו מטהר בזוחלין מדין תורה, וכל שכן באויר. (ורבנו תם חולק וסובר שנשאר בו דין 'מעין' לגל הנתלש, ולכך הוכיח מכאן שצריך ארבעים סאה במעיין לטבילת אדם. עפ"י בחדושי הגר"ח הלוי מקואות ט, ט. וע"ע בספר האשכול מקואות נ; לב אריה חולין לא)].

'מהו דתימא ליגזור דלמא אתי למיטבל בחדרלית של גשמים אי נמי נגזור ראשין אטו כיפין'. מצינו בגמרא בכמה מקומות כגון זה, שמשמיענו הטר בדין כלשהו כדי שלא יעלה על דעתנו לאסרו משום גזירה (הנה כמה דוגמאות: בסוכה י. 'מהו דתימא ניגזור...'; שם יב. 'מהו דתימא נגזור זכרים אטו נקבות'; ביצה ה. 'מהו דתימא נגזור...'; יבות מ. 'סד"א הואיל ואפסדה מיבוס ניקנסיה'; בכורות נח: 'מהו דתימא לגזור...'; וכן בשבת קמו: 'מהו דתימא נגזור משום אשווי גומות...'; 'שמא יטמין ברמץ' – אלא ששם הן גורות קיימות וסלקא דעתך להחל הגזרה גם על זה. ועוד כו"ב יש בתוס' עירובין לו סע"א ורע"ב ובריטב"א ב"מ יח סע"ב). ויש להבין, הלא כל שלא נמנו החכמים וגזרו על הדבר – אין הדבר אסור, ואם כן מה צריך להשמיענו שהוא מותר? – אלא שיש אופנים שחובה על כל חכם לאסור כדי לפרוץ גדר, כאשר נקל לבוא לידי מכשול, ואין צריך על כך מושב בית דין (עפ"י חזון איש יו"ד ידא,ה; או"ח סב,כו).

ובענין קרוב כתב החזו"א (יו"ד קנ,יא): 'הנה אשכחן בגמרא בעיות טובא בגזירת חכמים, ולכאורה קשה הלא מן הדין ודאי מותר... ואין הדבר ראוי ליאסר אלא אם כן ישבו בית דין על כך ואסרוהו, וכיון שלא הושיבו ב"ד למגזור, למה יאסר – אלא שמה שגזרו הראשונים ז"ל גזרו על שרש הדבר המביא להרחבת המצוה ומשמרתה, ומסרוה לחכמים הבאים לשפוט ביתר הפרטים כפי הוראת העיון וכמשא ומתן של דין התורה, ומה שנראה לחכם שראוי להבינו בכלל גזירתם, זהו באמת בקשת הגוורים ומבוקש גזירתם, שגזרת חכמים נכנס בגופי התורה להורות את התולדות על פי מדת התורה ובינתה'.

וע"ע בספר אילת השחר כתובות מא וביוסף דעת שם ובשבת ג:

ופשט מי שידיו טמאות ונטלן – ידיו טהורות, ופירות אינן בכי יותן. ואם בשביל שידו – ידיו טהורות ופירות בכי יותן. מלשון 'ופשט מי שידיו טמאות' דקדק הרשב"א שגם מי שאינו בעלי הפירות, על ידי שנוח לו מן המשקה שעל הפרי, מכשיר לקבל טומאה, ואין צורך דוקא ברצון הבעלים. אלא שהרמב"ם (טומאת אוכלין יב,י) כתב שצריך שיותן מים על האוכל ברצון הבעלים.

ע"ע בענין זה במאירי כאן ובחולין לא; קצות החשן תו; חתם סופר יו"ד לט; אליהו רבא מכשירין ה,א; מנחת חינוך קסו,ו; חזון נחום מכשירין ד,ז; חזון איש מכשירין א,יב; קהלות יעקב ב"מ ל, כריתות ד, ב"ק יג,ב; אבי עזרי הל' חובל ומוזיק (קמא ז,ד נזקי ממונ (קמא ח,א – בהערה; שיעורי ר' שמואל רוזובסקי ב"מ כב עמ' קעד"קעו; שבת הלוי ח"ג קנד.

רש"י ד"ה גממיות. ע' באור דבריו בספר עינים בדברי חז"ל ובלשונם עמ' קד. [כתב שם להגיה ברש"י במקום 'נחל ארנון' – 'נחל קדרון' – הוא הערוץ שלתוכו נשפכה אמת המים מן המקדש. רש"י מביא דוגמא לשימוש במלה 'נחל' במובן של קרקע הערוץ, ולא לנחל מים זורם, וכדברי רש"י בפסחים כב. 'לנחל קדרון – כמו לנחל איתן, עמק'].

דף כ

זעוד מתיב רבה בר אבוה, מעשה...' כתב הגרעק"א ז"ל: 'לא זכיתי להבין פשט הפשוט לפרש פרכת הש"ס, דהיכן נזכר רמז דמהני שמירה מה שביד חבירו'.

ובחזון איש (טהרות י,י) צדד לפרש [עפ"י רש"י] שהכוונה להוכיח שחכמים טמאו בהסח הדעת משום חשש טומאה, כי אם טמאו בכל אופן, גם כשאין ענין לדררא של טומאה, מהו זה שאמר רבי ישמעאל כמה גדולים דברי חכמים כו' – הלא אין מעשה זה מסייעם שהרי אין טעם חכמים משום חשש טומאה כלל – אלא ודאי כל דין הסח הדעת הוא משום חשש טומאה, ולכך מקשה מדוע המעפורת טמאה והלא אין שם חשש טומאה לכאורה.

ג. לדעת הרשב"א (בתורת הבית ו, ד ובתשובה תקי), לא כילת חולין צריך כוונה בנטילה [ורק לחולין שנעשו על טהרת תרומה אין צריך כוונה]. והרא"ה חולק. ודעת רוב הפוסקים כהרא"ה, ואולם לכתחילה מחמירים כדעת הרשב"א (עפ"י משנ"ב קנט ס"ק עה. ועחז"א כה, ג-ו).
 ד. יש אומרים שלפי דעת תנאים אחת, אף נטילת ידים לחולין צריכה כוונה (כן פירש הר"ש בדעת התוספתא מכשירין ב. וכ"כ בטורי אבן בדעת רבי יוחנן בחולין לא, ואולם דבריו שלא כהתוס' שם שכתבו שמודה רבי יוחנן בנטילת ידים. וע' גם באגרות משה אה"ע ח"ד יד).

דף יט

- יח. א. גל שנתלש ובו ארבעים סאה, וכן זרם של מי גשמים – האם הם מטהרים?
 ב. טבל ולא הוחזק – מה דינו? הוחזק לדבר אחד – האם הוחזק לדבר אחר?
 ג. טבל ואחר כך הוחזק – מהו?
 ד. מקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונות וירדו שנים וטבלו – מה דינם?
 ה. האם אומרים 'גוד אחית' או 'גוד אסיק' לענין טבילה? גממיות בנחל ששטף מי גשמים עובר ביניהן, האם אפשר לטבול בתוכן?
 ו. כמה מעלות יש בשמירת בגדים לטהרות, ששמירה לזו אינה שמירה לשלמעלה ממנה?
 א. גל שנתלש ובו ארבעים סאה ונפל על האדם ועל הכלים – טהורים, ומטבילים באחד מראשיו הנוגעים בארץ, אבל אין מטבילים בכיפה – אמצעיתו של הגל העומד באויר.
 הרמב"ם (מקואות ט, יז) מפרש בגל שנתלש מן הים, וטובלים בראשים הנוגעים בארץ ולא בכיפה. ומשמע בכסף-משנה שזהו מגזרת חכמים, שלא יאמרו כשר לטבול בזוחלין. ויש חולקים.
 ורבנו תם פירש במי מעין, אבל בים אין מועילה טבילה בגל כלל, כי אין מקוה מטהר בזוחלין.
 חרדלית של גשמים (= זרם מי גשמים המקלח מן ההר) אינה מטהרת (אם משום שאין קטפרס חיבור, או אפילו כשיש בחרדלית עצמה ארבעים סאה, אין מי גשמים מטהרים אלא באשבורן ולא בזוחלים. ערש"י ותוס').
 ב. לחולין אין צריך כוונה, מה שאין כן למעשר ולמעלה ממנו, אם טבל ולא הוחזק (= לא נתכוין) להם – כאילו לא טבל (ואסור במעשר אף בנגיעה. הנצי"ב. ובשפ"א לא משמע כן). ולדברי רבי מאיר המעשר כחולין לענין זה, שאם הוחזק לחולין מותר במעשר.
 א. כן משמע מפשטות הסוגיא. ואולם החזו"א (קכט) צדד שלפי האמת יתכן שמודה רבי מאיר שהוחזק לחולין אסור למעשר.
 ב. לרבי יוחנן (בחולין לא), טבילת כל הגוף לחולין צריכה כוונה, ובכלל זה טבילת גדה. והתוס' כתבו שטבילת ידים קלה מטבילת כל הגוף ולכו"ע אינה צריכה כוונה, כסתם משנה במכשירין. וכן לענין דינים דרבנן, יש אומרים שמודה רבי יוחנן שאין צריך כוונה (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"ד יד).
 טבל והוחזק לקל – לא הוחזק לחמור ממנו. הוחזק לחמור – הוחזק לקל.
 מבוואר בסוגיא (ומפורש ברש"י) שמעלות דרבנן הן, אבל מהתורה טהור לכל.
 לכאורה משמע בסוגיא שטבילת אדם וטבילת כלים שוים, ואולם יש לומר שבכלים לא החמירו, ואם טבלם ללא כוונה – טהורים למעשר (עפ"י שפת אמת, ע"ש).
 דינים נוספים ע' בחולין לא.

ג. טבל ועודהו רגלו אחת במים – אפילו החזיק עצמו בתחילה לדבר קל, יכול עתה להחזיק עצמו לדבר חמור כקודם טבילה. לדברי רבי פדת זהו רק לרבי יהודה אבל חכמים חולקים, ולפי 'איכא דאמרי' רב נחמן בשם רבה בר אבון חולק וסובר שהכל מודים בדבר.

יצא מן המים (ועודנו לח מן הטבילה); אם לא הוחזק מתחילה – מחזיק עצמו עכשיו למה שירצה, ואם החזיק עצמו לדבר קל, שוב אינו מחזיק עתה לדבר חמור.

הרמב"ם השמיט דין זה, בין כשעודהו רגלו במים בין כשכבר יצא. ונראה הטעם לפי שפוסק דלא כרבי יהודה, הלכך אין מועילה החזקה לאחר טבילה כלל (עפ"י זבח תודה. וע' מרומי שדה).

ד. מקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונות וירדו שנים וטבלו בזה אחר זה – הראשון טהור והשני טמא. אמר רבי יהודה: אם היו רגליו של ראשון נוגעות במים – אף השני טהור, שרואים את המים שעל גופו כאילו הם במקוה עצמה ('גוד אחית'). ונחלקו שתי לשונות בדברי רב נחמן בשם רבה בר אבון האם מחלוקתם אמורה רק בטבילה למעלות דרבנן (כגון האונן ומחוסר כפורים שצריכים טבילה. רש"י) אבל טבילה מטומאה לטהרה דברי הכל השני טמא. או להפך, מחלוקת מטומאה לטהרה אבל במעלות דרבנן דברי הכל אף השני טהור.

סוגיא דתלמודא כלשון אחרונה, שמחלוקת מטומאה לטהרה אבל במעלות דרבנן דברי הכל השני טהור (ספר הישר לרבנו תם, תשובה סג). והרמב"ם לא פסק כרבי יהודה, ולעולם השני טמא.

ה. לדברי רבי יהודה אומרים 'גוד אחית' לענין מעלות דרבנן או אף טומאה דאוריתא כאמור, אבל לא 'גוד אסיק', כגון מי שטבל ועדיין רגלו אחת במים, אי אפשר להטביל מחטים וצינוריות במים שבראשו. וכן שלש גממיות (= גומות) בנחל (= בקרקע הערוץ), העליונה והתחתונה של עשרים סאה והאמצעית של ארבעים סאה, וחרדלית (= שטף מים, זרם) של גשמים עוברת ביניהם – מטביל בתחתונה אבל לא בעליונה. ולרבי מאיר מטביל אף בעליונה. וחכמים אומרים (תוספתא מקואות ג) אין מטביל אלא באמצעית.

א. הרמב"ם (מקואות ה,ח) פסק כחכמים שאין מטביל בעליונה ובתחתונה אלא באמצעית. יש מפרשים שחכמים מודים ל'גוד אחית' או ל'גוד אסיק' ומ"מ אין טובלים אלא באמצעית כי אין הזוחלים מערבים את המקואות (עפ"י כסף משנה והתם סופר יו"ד רט בדעת הרמב"ם. וע' שו"ת הריב"ש רצב; דבר אברהם ח"א יח,ז-י).

ב. היו שתי גממיות, בכל אחת עשרים סאה; לדברי רבנו תם והרשב"א (גטין טז) ותורי"ד, אין לטבול בתוכן שהקטפרס אינו חיבור. ולפירוש ר"י אפשר שמועיל לטבול בתחתונה (עפ"י תוס').

ו. ארבע / חמש מעלות בבגדים זו מעל זו; בגדי עם הארץ מדרס לפרושים (האוכלים חולין בטהרה). בגדי פרושים; לחכמים – מדרס למעשר-שני, ולרבי מאיר – המעשר כחולין לענין מעלות טהרה. בגדי אוכלי מעשר – מדרס לתרומה. בגדי אוכלי תרומה – מדרס לקודש. בגדי קודש – מדרס לחטאת (= מי חטאת). [שמירת אוכלי חולין על טהרת הקודש, מחלוקת התנאים אם דינה כשמירה לחולין או לתרומה או לקודש].

א. הלכה כחכמים שחמש מעלות הן (רמב"ם אבות הטומאות יג,א).

ב. התוס' צדדו לומר שעם הארץ אינו מטמא במדרס ובהיסט כוב אלא אצל תרומה, אבל לחולין לא גזרו עליו אלא טומאת מגע, ובגדיו טמאים מדרס משום החשש שמא ישבה עליהן אשתו נדה. ובתורי"ד חולק וסובר שהם כזבים לכל דבריהם ושלכך בגדיהם טמאים מדרס.